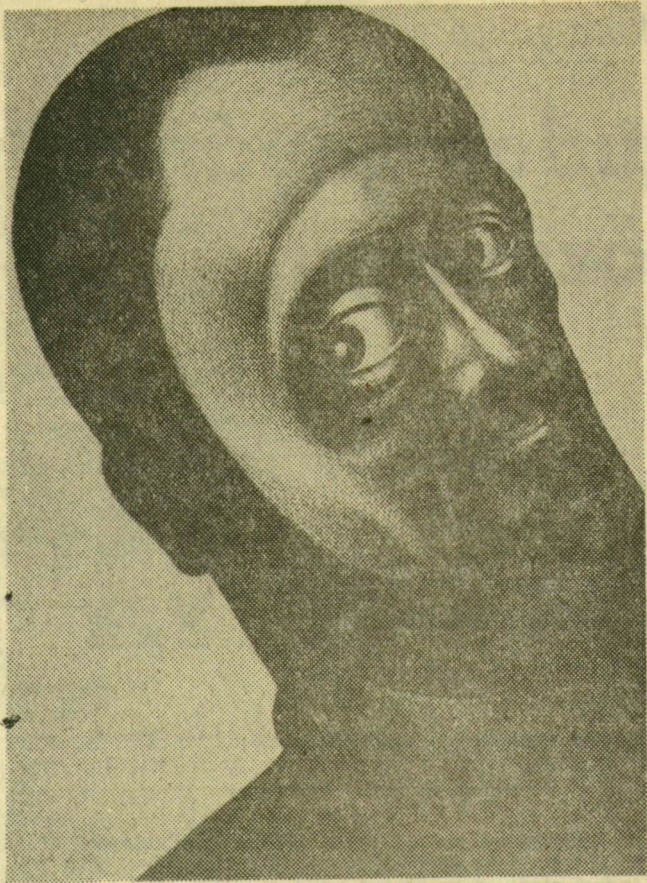

VERES MIHÁLY ÖNARCKÉP

SZOMORY DEZSŐ

Száz éve 1869. június 2-án született a modern magyar irodalom egyik sajátos hangú, külön utakat kedvelő, érdekes egyénisége; Szomory Dezső. Zenei tanulmányokat folytatott, majd újságíró lett. 1890-ben a kötelező katonai szolgálat elől Párizsba szökött, ahonnan csak tizenhat év múlva tért haza. Ekkor már ismert író, akinek elbeszéléskötetei a naturalizmus hatásait mutatják. Párizsi életének gazdag és színes tapasztalatait jóval később, a húszas évek végén írta meg s adta közre *A párizsi regény* című kötetében. Az emlékezés megszépítette az emigráció másfél évtizedét, Szomory hányódásait, nélkülözéseit.

Hazatérése után *dramáiroként* mutatkozik be. Elkezdi Habsburg-sorozatát. A *nagyasszony* című, Mária Teréziáról szóló színművét a Nemzeti Színház mutatta be nagy sikerrel. Ezt követték további történelmi színművei; a *Mária Antónia*, a *II. Lajos király* és a *II. József császár*, amelynek nemrég felújítását is láthatuk a budapesti József Attila Színház közönsége. A Szomory-darabok különleges színnel gazdagították a századelő magyar színműirodalmát. Pompázatosan gazdag nyelvük, a látványosság kedvelése, a művészet és a kultúra értékeinek tisztelete szerzett híveket ezeknek a daraboknak. Még Habsburg-sorozatában a történelmi nagyság titkait, társadalmi fejlődés és lélektan összefüggéseit kutatta, társadalmi drámaiban a budapesti és a vidéki polgári életet ábrázolta. Olyan művei, mint *A rajongó Bolzay-lány*, a *Györgyike drága gyermek*, a *Hermelin*, vagy a *Takács Alice* — a korabeli polgári világ kicsinyességét és a legjobbak kitörési vágyának tragédiába torkollását éreztetik.

A drámaíró mellett a *novellista* Szomory is figyelmet érdemel. Stílusa, környezetfestésének káprázatos színei, hangulatteremtő prózájának zeneisége, olykor mesterkelt különcködése is híveket szerzett a Párizsból hazatért divatos írónak. A húszas években erősödik írásaiban a kritika igénye. Társadalmi problémák is izgatják. Felfedezi az infláció, majd a behitlen konszolidáció Pestjét, a váratlan karriereként és váratlan bukásoktól feldúlt Lipótvárost. Ezekkel a szavakkal jellemezte Szomory tematikai fordulátát *Illés* Endre, aki legjobb jellemzését adta Szomory ironikus korrajzainak, élesen kritikus pillanatképeinek.

T. A.

boszorkányégető *fejbírók*, akik bizonyára nagyon jeles és szükséges emberek voltak a maguk idejében — de hát az ő városukat mégiscsak elmosta a víz. En azokról az iskolamesterekről szeretnék tudni, akik először próbálták betömöködni a halászkövek városában a börtüri ifjú szittyák kemény fejébe a betűt, és a lelkekbe raktak bele olyan nemzedékekről nemzedékre szálló kincseket, amiket nem vehettek el a víz.

De hát ki az ördög jegyezte volna föl a tanítók nevét, akik nem voltak se Denekerek, se Henkerek, csak öreg barátok, alázatos fráterek és „hallja kend” kosták. (Kántortanító — gúnyosan. A szerk.)

Kazali Imre tanító úr, akinek a nevét most emléktáblával akarja megörökíteni az alsóvárosi iskolán egy kegyeletes közgyűlési indítvány, már nem a kosta-korszakból való volt. Ő már néptanító volt, és olyan korszakban élt, amikor ódákat is írtak a tanítói hivatás magas tisztaságáról. (A múlt század elején még csak a püspököknek és táblabíráknak járt ki az óda. Igaz, hogy a szatymazi postamesterről is írtak egyet, de csak halála után. Nagyon szép óda volt, úgy végződött, hogy

Mindenki elmúlik: ne csodálkozz azon,
Hogy a postamester is meghalt

[Szatymazon.

Szóval Kazali Imre már úgynevezett kultúrkorszakban élt — 1873-ban halt meg —, gondoltam, találom róla valami nekrológot az egykori lapokban. Az indítványozók egyike, dr. Kelemen Béla is megkért rá, keressem meg a néhai nagy tanító életrajzi adatait, akiről az alsóvárosi

si öregek még ötven esztendő múltán is Kazali-iskolának nevezik a templomfartály régi iskoláját.

Megnéztem a *Szegedi Híradó* 1873. október 8-i számát. Annyi van benne, hogy meghalt Kazali Imre néptanító, aki negyven évig szolgált a népoktatás ügyét, harminchárom évet Szegeden töltött be. Ióle, nagyérdemű ember volt, béke porair! Többre nem futotta, mert Franciaországban akkor folyt a Bazaine-pör, minálunk meg akkor volt a „nagy krach”, ami most készűl megint megismétlődni — a bécsi bankárok már megvannak hozzá — s Lónyay Menyhért is akkor csinálta a vacsora-pártot. Nem csoda, ha ennyi nagy esemény közt az öreg tanító egész csöndben kelt útra a nagy tanfelügyelő előtt való audienciára, akinek csak annyit mondott, alázatosan meghajtva öreg fejét:

— Uram, a nyersanyagból, amit te adtál, nagyon esztendőn keresztül segített nekem embert teremteni!

S az Úr bizonyosan ott fogta az üdvözlőket aranyasztalánál, és díszhelyre ültette. Aki negyven esztendőt töltött tanító sorban, annak mind kijár az.

Idelent az Alsóváros nepe adott szívében díszhelyet „a szeretet apostolának”, ahogy az indítvány nevezi, és nemcsak kegyeletes, hanem okos dolog is lesz, ha a város most emléktáblát ad neki. Szeged új divatot kezd vele, mikor megörökíti az emléket egy jötevőjének, aki nem volt más, csak tanító, de igazán tanító volt, és nagyon sok tanító fogja erre a hírre fölemelni a gondoktól lecsüggedt fejét.

Horváth Péter

UTAZÁS

A novella szerzője középiskolás diák. Ez az első jelentősebb írása.

képzelem, amint otthon a feleségével meg a porontyaival az asztalnál ül, és kedélyesen belebök a levesestálba: — Ez mi? — pedig látja, hogy paradicsom. A porontyok engedelmesen vihognak a jó viccen, a kedves nej pedig azt mondja: — Eddmegleves — ezen megint vihorásznak egyet. En is felöltöm legajátosabb arcomat, belevigyorgok a kápebe.

— Szakáll — mondom —, szakállacska. Hehe. Hehe. — Ne humorizálj velem, öcsi. Személyi igazolvány? Nesze neked, öcsi. Mutatom.

— Itt még nincs szakáll — állapítja meg tárgyilagosan. — Hát, akkor még nem volt. — Alázatos leszek. Hiába minden, elkezdődött. Hova megy, honnan jön, hol fog aludni, tilos és veszélyes autóstoppozni. Végül félig-meddig atyai, félig-meddig hatósági intelmekkel tüzdelve, útamra bocsátott.

Képzelem, mit fog mesélni a vacsoránál. Elfogott, és jó útra térített egy gyérszakállú huligánt. Reszketni fog a boldogságtól. A kis kövér.

*

Debrecen. Ez is egy kis lapos palacsinta, mint minden alföldi város. Nyugodtak, laposak, csendesek, halaknak érlelődnek. Itt ritkán történik valami, de akkor az nem lesz játék.

Valami rokon lakik itt. Ott alszom náluk, ha lehet, és megvágom őket egy százassal. Becsöngetek. Vajon hogy néznek ki? Nyolc éve nem láttam őket. Ajtót nyitnak. Belépek és bemutatkozom. Nagyon meg vannak lepődve, és látom rajtuk, hogy nem tudnak hova rakni. Előveszek egy igazoló írást, amiben az áll, hogy én tényleg én vagyok. Elolvassák.

— Megnőttél, sovány vagy.

— De nem, egészen jól néz ki.

— Az a szakáll!

— Egyél, fürdőj meg, aztán, ha van kedved, sétálhatunk egyet.

Ürsten. Erre nem számítottam. A múlt. Kényelem és szeretet. Mert ez szeretet. Már szégyellem magam. Azért indultam ide, hogy megtérjenek az éjjele, aztán felejtük el egymást. Ezek meg... Hát a százassal már szó sem lehet. Hirtelen azt veszem észre, hogy mosolygok, illedelmes vagyok, udvarias, és nem számításból, hanem mert muszáj, mert várják tőlem, mert látom, hogy jólesik nekik. Sétálni indultunk az esti városba. Fények. Laposak, unalmasak, de fények. A Nagyerdőbe indulunk. Mikor megérkezünk, a férfi büszkén mondja: — Hát ez a mi Nagyerdőnk.

Máskor elhúznám a számat, már csakazértis, hadd törjön össze mindenki minden illúzió, de érzem, hogy most ez nem lenne helyénvaló, mert ez csakugyan az ő Nagyerdejük.

— Nagyon szép — mondom, és egy pillanatra mint ha én is felfogtam volna valamit ebből a szépségből. Éppen, hogy egy cseppet.

Minden dolog valakinek szép, valakinek kedves. Nekem ez csak egy erdő, egy szökökút, nekik pedig az erdő, a szökökút. És ez nagy különbség. De megváltoztam egy óra alatt.

Presszóba akarnak vinni, de látom, hogy nekik nincs nagy kedvük hozzá, fáradtak.

— Ne menjünk, köszönöm — mondom.

Másnap reggel búcsúzáskor a férfi egy százast nyom a markomba.

— Igazán nem... köszönöm, de nem... nem fogadhatom el, ... szó sem lehet ró... Aztán belebeszél a zsembem. Megköszönök mindent, és beteszem magam mögött az ajtót. Szabad vagyok, szabad megint!

Vonattal megyek tovább.

*

Az állomás olyan, mint

szok, barátságatlanság. Egy nénike búcsúzik a fiától: — Vigyázz magadra, lelkem! — mondja. És a lelkem egészen biztosan vigyázni fog magára. Gondosan végignyalt fekete haj, fekete lakkcipő. Nagyon kopott kuffert cipel. Valamikor nagyon előkelő lehetett.

Vasutasok rohagnak mindenütt. Váltókat állítanak, meg szitkozódnak. Az én vonatom is beállt már. Felszálok. Fülledt kocsi, „Dohányozni tilos!” felirat. Keresek egy dohányzót, leülök. Egy öreg paraszt bácsi ül velem szemben. Pipázik. Mellette az ülésen gondosan összehajtott újságpapír. Sárga ujjai ráéreszen tömök a pipáját. Rám villan fürkésző tekintete.

— Oszt kirándulunk, kirándulunk? — kérdezi, és a zsákomból előbök a pipaszárral.

— Ki — mondom én.

— Szép is az — mondja ő.

— Szép — így én.

— Oszt, már megbocsáson, ifjuúr, de valami jány

is van a dologban, ugye?

— Van az is.

— Szép jány?

— Nekem szép — mondom és tüntetően előveszek egy könyvet és olvasni kezdek.

— Mit olvas? — kérdezi, és huncutul mosolyog. Meglepődöm. Hogy tudhat hatvanéves szemmel az ember ilyen huncutul mosolyogni?

— Könyvet — mondom.

— Hát hisz látom én, hogy nem újság az. Maga még valami deák féle, ugye? Vagy nem dolgozik már?

— Nem, még nem.

Rágyújtott a pipájára, és mivel ez lekötötte minden figyelmét, csendben maradt, majd a következő állomásnál leszállt.

— No, adjisten.

— Adjon — feleltem, mikor már kiment. A vonat elindult, kihajoltam az ablakon. A huncutszemű öreg lassan egy kis mocorgó ponttá vált, mivel nem is volt más. Csak az a pláne az egészben, hogy ő ugyanúgy csak egy mocorgó pontnak lát engem, mivel nem is vagyok más, mivel nem is vagyunk mások.

*

Hát ez az ő faluja. Annyi szépet és annyi rosszat mesélt róla nekem. Itt tanult

járni, együtt a kislábakkal, és itt tanult meg mindenbe beenyugodni, itt tanulta meg, hogy ő csak egy ember, ez viszont egy falu. Megtanulta, hogy az emberek vannak a faluért, nem pedig fordítva, ahogyan hitte. Megtanulta azt is, hogy mindig mások fognak dönteni a sorsa felett, hogy ő legfeljebb kérhet, remélhet valamit az élettől, megtanult viselkedni. Megtanulta a dolgok értékét, a viszonyok hatalmát; egyszóval mindent ettől a falutól kapott, tanult meg, amit csak megtanulhat egy ember.

Az anyja jött ki a kopogtatásra. Magával vitt egy kicsiny, de tiszta konyhába, és minden bevezetés nélkül elkezdett ordítani nekem a tisztességről, a közvéleményről, sőt még a felelősségről is. Megtudtam azt is, hogy nem Tahitiben élünk, ahol mindent lehet, ahol csak szeretkeznek és alszanak, hanem itt, ahol dolgos kezek építik szocialista hazánkat. Itt nincs szükség erkölcsre, léha fiatalemberekre, akik elrabolják a szülői háztól féltett lányukat.

— Érttem — mondtam mindenre. Mit tehettem volna? Nem vagyunk Tahitiben, ahol csak szeretkeznek, alszanak, és visszabeszélnék a tapasztalt, sokat látott, idős asszonyoknak.

Este a Tisza-parton sétáltam vele.

— Miért jöttél el mégis? Tudhattad, hogy ez lesz belőle!

Az eget néztük.

— Ilyen ég lehet Tahiti fölött, csak az kékebb talán — mondtam.

Ő mosolygott, befogta a szemem, és csókolni kezdett. És utolért a múlt. Meleg karok, gondoskodás, becézés, szerelem.

Hol érezném én jól magam a világon? Tahitiben? Aligha. Valamikor hatalmas kirohanásokat rendeztem az ellen a szó ellen, hogy haza. És akkor, ott a Tisza ege alatt rájöttem valamire, vagy akkor kezdtem rájönni arra, hogy nem érezném magam jobban sehol a világon, mint itt. En azért születtem, hogy megoldjam, vagy legalábbis segítsek megoldani az itteni emberek problémáit, gondjait, hogy szeressek valakit, akinek szüksége van a szeretetre, hogy megnevettessem azt, aki nevetni akar, és ezért nem kérek semmi más cserébe, csak ezt a tiszai eget, meg, hogy néha találkozzam a szeretettel, és hogy néha azt mondják, jó, hogy megszületél, vagy megköszönjek valamit, és azt érezem, hogy vagyok.

Andrássy Lajos versei

MERT NEM SZERETHETSZ

Egy lány, két lány... Ötletényi az álmod!
Egyik ha elmegy, az újat lesve — várod
Lehet szeretni nem szeretve? — kérde.
S lehet-e élni: jolyvást nem szeretve?
Mindig valakit vársz — s az óra múltán
a régi mindig gyorsabban mehetne!...

Mert nem szerethetsz: senkit sem szeretve.

KOROD FÉSZKÉBEN

Szelidgesztenyefából
Zúgó tölgyerdő lettem.
Eliramio özből:
Robajló szarvas lettem.
Ellengett lengeségem:
Tél s víz gyökerem rágják!
Lehet, hogy megöregszem?
Eleg legyen az álom:
Karod fészében fekszem?

Gally ropan,
Int az ág: Te lányka,
Tarka szoknyádat
Terítsd alája,
Arra essek...

Ita még szeretsz!

ALKALMI MÚZSA

Versem figyelte néma lesben
Gondolta: irtuk itt felesben
Igy hát a honorárium mi érte jár

közös mert hisz övé a bēna báj
mi átlenghetné... Am, nem élt vele
a költő: s így ugrott a díj fele...